

Concept 14-1

เนื้อหา: บทนำ

การรับรู้และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าของโพรโตซัวและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังบางชนิด
เซลล์ประสาท

การทำงานของเซลล์ประสาท

ก. การเคลื่อนที่ของกระแสประสาทในเซลล์ประสาท

ข. การถ่ายทอดกระแสประสาทจากเซลล์ประสาทหนึ่งไปยังเซลล์ประสาทอีกเซลล์หนึ่ง

1. สิ่งมีชีวิตทุกชนิดสามารถรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้ (โดยเฉพาะคนและสัตว์ ชัดเจนที่สุด)
2. โครงสร้างและการทำงานของระบบประสาทจะแตกต่างกันไปในสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด

อะมีบา	รับรู้และตอบสนองโดย protoplasm (ไม่มีโครงสร้างเกี่ยวกับระบบประสาท)
พารามีเซียม (โพรโตซัว; เซลล์เดียว)	ไม่มีเซลล์ประสาทและเส้นประสาท ใช้เส้นใยประสานงาน (coordinating fiber; contractile fibril; nerve fibril $\Rightarrow$ Neuromotor system) เชื่อม โคนซิเลีย ควบคุมการพัดโบก
ฟองน้ำ	ไม่มีระบบประสาท
ไฮดรา	เริ่มมีระบบประสาท (ที่มีประสิทธิภาพต่ำที่สุด) = มีเซลล์ประสาท ใช้ร่างแหประสาท (nerve net; neuron network) (เซลล์ประสาทเชื่อมโยกัน) <ul style="list-style-type: none"> • ไม่มีปมประสาท dendrite และ axon และ synapse • I เคลื่อนที่ไปทุกส่วน (ตอบสนองต่อสิ่งเร้าทั้งตัว) ของร่างกายซ้ำ ๆ $\Rightarrow$ ไม่มีการกำหนดทิศ
สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง พวก พลานาเรีย แมลง กุ้ง ปู ไส้เดือนดิน	<ul style="list-style-type: none"> • ตอบสนองเฉพาะส่วน • ventral nerve cord (เส้นประสาททางด้านท้อง) 2 เส้น เป็นแท่งตัน (คล้ายแท่งวุ้น) <ul style="list-style-type: none"> ◇ ไส้เดือนดิน ชิดกันมาก, mollusca ไม่มี ventral nerve cord • มีปมประสาท (nerve ganglion) (เป็นคู่; ≥ 1 คู่) (เริ่มมีในพลานาเรีย เป็นศูนย์รวมของระบบประสาท (ถ้าอยู่บริเวณหัว อาจเรียกสมอง) <ul style="list-style-type: none"> • platyhelminthes : พลานาเรีย $\Rightarrow$ หัว 2 ปม ใกล้เคียง eye spot • annelid : ไส้เดือนดิน, arthropod : แมลง, mollusk : หอย $\Rightarrow$ ปมประสาทใหญ่หลายปม <ul style="list-style-type: none"> ◇ แมลง, ไส้เดือนดิน มี segmental ganglion ◇ Ladder-type system (ระบบประสาทแบบขั้นบันได) ของพลานาเรีย มี transverse nerve เชื่อม ventral nerve cord ซึ่งแยกกันตั้งแต่ปมประสาท
echinodermata : ปลาดาว	ระบบประสาทวงแหวน (nerve ring) รอบ ๆ ปาก มีแขนงแยกออกไปตามแฉกทั้ง 5 แฉกรัศมี, ไม่มีปมประสาท
สัตว์มีกระดูกสันหลัง	<ul style="list-style-type: none"> • ระบบประสาทประกอบด้วย brain + spinal cord มีหน่วยย่อยที่สำคัญคือ เซลล์ประสาท • dorsal nerve cord (เส้นประสาททางด้านหลัง) อยู่ในช่องของกระดูกสันหลัง (neural canal) 1 เส้น เป็นท่อกลวง ภายในมีเส้นประสาททอดตามยาว

CONCEPT 14-1

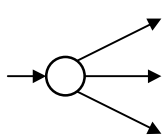
- ร่างประสาทในสัตว์มีกระดูกสันหลัง $\Rightarrow$ พบที่ผนังลำไส้ ควบคุมเพอริสทอลซิส
- ◇ แมลง เป็นสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่มีการพัฒนาของระบบประสาทสูงที่สุด
- 1. เซลล์ประสาท (neuron, nerve cell) $\Rightarrow$ หน่วยที่เล็กที่สุดของระบบประสาทที่สามารถทำงานได้ $\Rightarrow$ คนมีหมื่นล้านเซลล์ (ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้และการตอบสนอง), เกิดจาก ectoderm
  - ◇ แต่ละเซลล์อาจจะมีการเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับเซลล์ประสาทอื่น ๆ เป็นพัน ๆ เซลล์, ทุกชนิดมีหน้าที่นำกระแสประสาท, ทุกส่วนมีสมบัติเป็นแหล่งกำเนิดไฟฟ้า, ไม่มี regeneration (CNS), มี interphase ยาว
  - ◇ ลักษณะพิเศษของเซลล์ประสาท $\Rightarrow$ Nissl substance (RER + ribosome) $\Rightarrow$ พบใน perikarya และ ที่ส่วนต้นของ dendrite
- 2. โครงสร้างของเซลล์ประสาท

ตัวเซลล์ : cell body, soma, perikaryon	<ul style="list-style-type: none"> ● nucleus (ตรงกลางเซลล์, รูปกลม/ไข่, มี nucleolus) + neuroplasm (cytoplasm) ● $\phi \Rightarrow 4 - 25 \mu\text{m}$ 		
ใยประสาท : nerve fiber, neurite $\Rightarrow$ ส่วนของเซลล์ที่ยื่นออกจากตัวเซลล์ มีลักษณะเป็นแขนงเล็ก ๆ	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; border: none; text-align: center;"> dendrite (เดนไดรต์-เข้า) แดกกิ่งก้านมาก, 1 ใย/เซลล์ ขึ้นไป, ϕ ไม่เท่ากันตลอด, ปล่อยสารสื่อประสาทไม่ได้ </td> <td style="width: 50%; border: none; text-align: center;"> axon (แอกซอน-ออก) มักไม่มีกิ่ง ถ้ามี แยกฉาก, 1 ใย/เซลล์ เท่านั้น, ϕ เท่ากันตลอด, ปลายพอง เป็น synaptic knob (ปุ่มไซแนปส์) ภายใน cytoplasm มี synaptic vesicle (ถุง) บรรจุ สารสื่อประสาท (neurotransmitter) </td> </tr> </table>	dendrite (เดนไดรต์-เข้า) แดกกิ่งก้านมาก, 1 ใย/เซลล์ ขึ้นไป, ϕ ไม่เท่ากันตลอด, ปล่อยสารสื่อประสาทไม่ได้	axon (แอกซอน-ออก) มักไม่มีกิ่ง ถ้ามี แยกฉาก, 1 ใย/เซลล์ เท่านั้น, ϕ เท่ากันตลอด, ปลายพอง เป็น synaptic knob (ปุ่มไซแนปส์) ภายใน cytoplasm มี synaptic vesicle (ถุง) บรรจุ สารสื่อประสาท (neurotransmitter)
dendrite (เดนไดรต์-เข้า) แดกกิ่งก้านมาก, 1 ใย/เซลล์ ขึ้นไป, ϕ ไม่เท่ากันตลอด, ปล่อยสารสื่อประสาทไม่ได้	axon (แอกซอน-ออก) มักไม่มีกิ่ง ถ้ามี แยกฉาก, 1 ใย/เซลล์ เท่านั้น, ϕ เท่ากันตลอด, ปลายพอง เป็น synaptic knob (ปุ่มไซแนปส์) ภายใน cytoplasm มี synaptic vesicle (ถุง) บรรจุ สารสื่อประสาท (neurotransmitter)		

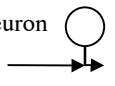
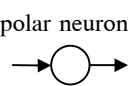
- ภายใน cytoplasm ของ axon มี mitochondria จำนวนมาก (ให้พลังงานในการส่ง I)
- ◇ neuroglia $\Rightarrow$ เซลล์ที่อยู่ระหว่างเซลล์ประสาท ครอบคลุมเกือบทุก surface ของเซลล์ประสาท $\Rightarrow$ สร้าง ms หุ้ม axon, ฯลฯ
- 1. myelin sheath $\Rightarrow$ cell membrane ของ schwann cell ใน PNS , cell membrane ของ oligodendrocyte ใน CNS
  - ไขมัน (phospholipid), ฉนวน, ไม่มีการแลกเปลี่ยนไอออน, หุ้ม axon ที่มีขนาดยาว
  - ◇ ใน pNS schwann cell 1 ตัว หุ้มได้ 1 axon, ใน CNS oligodendrocyte 1 ตัว ให้ myelin หุ้ม axon ได้ >1 ตัว
  - embryo เซลล์ประสาทยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ ใยประสาทเส้นที่ยาว ๆ ยังไม่มี ms หุ้ม
- 2. node of Ranvier $\Rightarrow$ บริเวณรอยต่อของเซลล์ชวานแต่ละเซลล์, ระยะห่าง 200-2000 $\mu\text{m} \Rightarrow$ ไม่มี ms

เซลล์ประสาทที่ไม่มี ms หุ้ม : non-myelinated neuron	เซลล์ประสาทที่มี ms หุ้ม : myelinated neuron
schwann cell หุ้มเพียงรอบเดียว, core conduction (I ต่อเนื่อง), 12 m/s, สีเทา ๆ	ส่วนใหญ่ในระบบประสาทของคน, saltatory/hopping conduction (I กระโดด noR $\rightarrow$ noR), 120 m/s, สีขาวแกมเหลือง (white fiber)

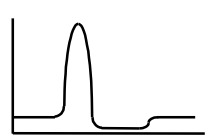
1. type of neuron
  - 1.1. จำแนกตามโครงสร้าง (จำนวนใยประสาทที่ยื่นออกจาก cell body) $\Rightarrow$ uni, bi และ multi
  - 1.2. จำแนกตามหน้าที่ $\Rightarrow$ รับความรู้สึก, สั่งการ และ ประสานงาน

เซลล์ประสาทรับความรู้สึก sensory neuron, afferent neuron	เซลล์ประสาทหลายขั้ว multipolar neuron
---	--

CONCEPT 14-1

<ul style="list-style-type: none"> • uni > bi • มักเป็นเซลล์ประสาทขนาดเล็ก • ตัวเซลล์อยู่ที่สมองและปมประสาท 	<ul style="list-style-type: none"> • a ยาวกว่า d • ระบบประสาทของคนเราประกอบด้วยเซลล์ประสาทหลายชิ้นมากที่สุด 		
เซลล์ประสาทขั้วเดียว unipolar neuron 	เซลล์ประสาทสองขั้ว bipolar neuron 	เซลล์ประสาทสั่งการ, นำคำสั่ง motor neuron, efferent neuron	เซลล์ประสาทประสานงาน association neuron, interneuron
<ul style="list-style-type: none"> • d มักยาวกว่า a • ในสัตว์ชั้นสูง พบที่ dorsal root ganglion of spinal cord 	<ul style="list-style-type: none"> • d และ a ยาวใกล้เคียงกัน 	<ul style="list-style-type: none"> • มีใยประสาทยาวที่สุด (ใย axon) • ตัวเซลล์อยู่ที่สมองและไขสันหลัง 	<ul style="list-style-type: none"> • ตัวเซลล์และใยประสาทอยู่ที่สมองและไขสันหลัง

- ใยประสาทของ เซลล์ประสาทรับความรู้สึก และ เซลล์ประสาทสั่งการ อยู่รวมกันเป็นมัด, มัดใยประสาทหลาย ๆ มัด รวมกันเป็นเส้นประสาท (nerve)
  - มัดของใย axon หลายมัดรวมกัน เป็นเส้นประสาทสมองเท่านั้น
  - มัดของใย dendrite หลายมัดรวมกัน เป็นเส้นประสาทสมองเท่านั้น
  - มัดของใย dendrite และ มัดของใย axon รวมกันหลายมัด เป็น เส้นประสาทสมองหรือเส้นประสาทไขสันหลัง
  - มีปมประสาทอยู่บนเส้นประสาท เป็นเส้นประสาทของ ANS
- หน่วยปฏิบัติงาน (effector) $\Rightarrow$ กล้ามเนื้อ (ยึดกระดูก) หรือ ต่อม
- การทดลองของ ฮอดจกิน (A.L. Hodgkin) และ ฮักซเลย์ (A.F.Huxley) $\Rightarrow$ ใช้ 2 microelectrode อันหนึ่งสอดปลายเข้าไปใน axon ของหมึก ϕ ประมาณ 1 mm อีกอันแตะอยู่ที่ผิวของ axon ปลายอีกด้านของทั้ง 2 อัน ต่ออยู่กับเครื่องวัดความต่างศักย์ไฟฟ้า (cathode ray oscilloscope : CRO)
- การเกิดกระแสประสาท (nerve impulse, action potential)

polarization, resting state $\Rightarrow$ สภาพปกติ หรือ ขณะพัก 	ไม่มี I <ul style="list-style-type: none"> • $\text{Na}^+\text{-K}^+$ pump $\Rightarrow$ active transport (ใช้ ATP) $\Rightarrow$ ขับ Na^+, ดึง K^+ $\Rightarrow$ ภายนอกเซลล์ Na^+ (Cl^-) สูง เป็น +, ภายใน K^+ สูง (+ organic anion) เป็น - $\Rightarrow$ ความต่างศักย์ (potential difference) ในนอก -60 mV (resting membrane potential, resting potential) (วัดโดย EEG : electroencephalogram) • ภายในเป็น - เพราะ มี anion (โปรตีน และ กรดนิวคลีอิก) ประจุลบ และขนาดใหญ่ ผ่านออกไปนอกเซลล์ไม่ได้ $\diamond$ เอนไซม์ $\text{Na}^+\text{-K}^+$ activated ATPase ทำให้ ATP แตกตัว ได้พลังงานไปใช้ใน $\text{Na}^+\text{-K}^+$ pump
---	--

CONCEPT 14-1

depolarization	<p>มีสิ่งเร้ามากระตุ้นแรงถึงระดับที่ตอบสนองได้ (threshold level)</p> <ul style="list-style-type: none"> • $\text{Na}^+\text{-K}^+$ pump หยุดชั่วคราว, Na^+ แพร่เข้า ($\frac{1}{1000}$ วินาที) $\Rightarrow$ ใน + นอก -, ความต่างศักย์ +60 mV (action potential : ค่าความต่างศักย์ไฟฟ้าสูงสุด ซึ่งมีขนาดคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงเมื่อมีการเพิ่มค่าความเข้มของตัวกระตุ้น) • all or none rule (ไม่เกิดถ้าสิ่งเร้าไม่แรงถึงระดับ และเมื่อเกิดแล้ว จะเกิดในอัตราสม่ำเสมอ ไม่สูญหาย), สิ่งเร้าแรงมาก ๆ ไม่ทำให้ I เร็วขึ้น (การเกิดและการเคลื่อนที่ของ I อาศัยพลังงานจาก metabolism ของเซลล์ประสาทโดยตรง ไม่ได้อาศัยพลังงานจากสิ่งเร้า) • แม้ว่า I แต่ละระลอกภายในเซลล์ประสาทแต่ละชนิด มี v คงที่ก็ตาม แต่อาจแตกต่างกันในด้าน f, ระยะเวลาของการกระตุ้น, จำนวนและชนิดของหน่วยรับความรู้สึก ตลอดจนศูนย์รับความรู้สึกในสมอง ซึ่งช่วยให้รับรู้ชนิดของสิ่งเร้า
repolarization	<p>Na^+ หยุดแพร่เข้า (จุดเริ่มต้นของ repolarization), K^+ แพร่ออก ($\frac{2}{1000}$ วินาที) จนเท่ากับ Na^+ ที่แพร่เข้า $\Rightarrow$ ใน - นอก +</p>
polarization	<p>$\text{Na}^+\text{-K}^+$ pump</p> <ul style="list-style-type: none"> • ถ้าไม่มีการนำ Na^+ และ K^+ กลับที่ดั้งเดิม โยประสาทก็จะไม่สามารถทำหน้าที่นำกระแสประสาทได้อีก $\Rightarrow$ refractory state (ระยะดื้อ)

1. ความเร็วของ I ขึ้นอยู่กับ 1) มีms (ปัจจัยสำคัญที่สุด) 2) ระยะห่าง noR มาก 3) Φ มาก (ความต้านทานต่ำลง)
2. ไชแนปส์ : synapse $\Rightarrow$ บริเวณที่ ปลาย axon ของเซลล์ประสาทเซลล์หนึ่ง อยู่ติดกับ dendrite, cell body(, axon) ของเซลล์ประสาทอีกเซลล์หนึ่ง (หรือติดกับ effector) (จะเห็นได้ด้วยกล้องจุลทรรศน์ e^- เท่านั้น)
3. synaptic cleft (ช่องไซแนปส์) $\Rightarrow$ บริเวณร่องรอยต่อระหว่างเซลล์ประสาท
4. การถ่ายทอดกระแสประสาทจากเซลล์ประสาทหนึ่งไปยังเซลล์ประสาทอีกเซลล์หนึ่ง ผ่าน synapse
  - 4.1. chemical synapse
  - 4.2. electrical synapse $\Rightarrow$ ถ่ายทอดในรูปกระแสไฟฟ้าผ่านโดยตรง $\Rightarrow$ เกิดเมื่อบริเวณ synapse มีระยะแคบมาก
5. chemical synapse
  - 5.1. synaptic vesicle ที่ปลาย axon ของ presynaptic neuron รวมกับเยื่อหุ้มเซลล์ ปล่อย สารสื่อประสาท (neurotransmitter, neurohumor) ออกมาทั่ว synaptic cleft (ช่อง synapse)
  - 5.2. สารสื่อประสาทรวมตัวกับ receptor ที่ dendrite ของ post synaptic neuron เกิด depolar. และ I
  - 5.3. ปลาย axon ของ presynaptic neuron ปล่อย เอนไซม์ สลาย สารสื่อประสาท (ไม่ออกสู่กระแสโลหิต) ได้สารที่ไม่มีคุณสมบัติเป็นสารสื่อประสาทอีก อาจถูกนำกลับไปสร้างสารสื่อประสาทใหม่ หรือ เข้าสู่ระบบหมุนเวียนเลือดเพื่อกำจัดออก
    - dendrite จึงถูกกระตุ้นเฉพาะเวลาที่ axon ปล่อยสารสื่อประสาทออกมาเท่านั้น
    - acetylcholine $\xrightarrow{\text{cholinesterase}}$ acetic acid + choline
6. สารสื่อประสาท (สร้างจาก synaptic knob แล้ว เก็บไว้ใน synaptic vesicle; เป็น neurohormone) $\Rightarrow$ acetylcholine, noradrenalin (เป็นทั้งสารสื่อประสาทและฮอร์โมนประสาท), epinephrine, norepinephrine, endorphine, serotonin, dopamin

CONCEPT 14-1

7. ปลายของ dendrite ไม่มีการผลิตสารสื่อประสาท $\Rightarrow$ ช่วยให้การเคลื่อนที่ของกระแสประสาทข้ามเซลล์ มีทิศทางที่แน่นอนไปทางเดียว (คือจาก axon ไปยัง dendrite ของเซลล์ประสาทถัดไป) ถ้าไม่มี synapse กระแสประสาทอาจเคลื่อนที่ย้อนทิศได้ (synapse เป็นตัวกำหนดทิศทางของกระแสประสาทในวงจรประสาท)
8. สารที่มีผลต่อการถ่ายทอด I ที่ synapse

สารพิษจาก bac. $\rightarrow$ อาหารเป็นพิษ	ยับยั้ง axon ไม่ให้ปล่อยสารสื่อประสาท $\rightarrow$ กล้ามเนื้อไม่หดตัว $\rightarrow$ อัมพาต
ยาระงับประสาท	สารสื่อประสาทปล่อยออกมาน้อย $\rightarrow$ I ส่งไปยังสมองน้อย $\rightarrow$ สงบ ไม่วิตกกังวล
สารนิโคติน คาเฟอีน แอมเฟตามีน	กระตุ้น axon ให้ปล่อยสารสื่อประสาทออกมามาก $\rightarrow$ ตื่นตัว หัวใจเต้นเร็ว (กระตุ้นประสาทซิมพาเทติก)
ยาฆ่าแมลงบางชนิด, ยานอนงของคนป่าที่ใช้ล่าสัตว์	ยับยั้งเอนไซม์สลายสารสื่อประสาท เช่น จับกับ cholinesterase $\rightarrow$ acetylcholine ไม่ถูกทำลาย $\rightarrow$ หน่วยปฏิบัติงานถูกกระตุ้นตลอดเวลา $\rightarrow$ ชักกระตุก $\rightarrow$ อัมพาต